

УДК 94(420).086+327.56(061.1)"1940/1980"

А. В. Грубінко

ВПЛИВ АТЛАНТИЗМУ НА УЧАСТЬ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ У ЄВРОПЕЙСЬКІЙ ПОЛІТИЧНІЙ ІНТЕГРАЦІЇ (1940–1980–ті роки)

Проаналізовано вплив атлантизму на участь Великої Британії у європейській політичній інтеграції у період "холодної війни". Враховано наукові підходи до трактування поняття "атлантизм", який є одним з головних принципів і напрямів зовнішньої політики Великої Британії у сфері європейської інтеграції. Прослідковано становлення дилеми "атлантизм-європеїзм" у зовнішній політиці країни. Відзначено підвищення значення атлантизму в європейській політиці Великої Британії в умовах сучасної кризи системи європейської безпеки.

Ключові слова: атлантизм, Велика Британія, європейська політична інтеграція, ЄС, СЗППБ, британо-американські "особливі відносини".

У зв'язку з сучасними неоднозначними тенденціями розвитку політичних процесів в Європі та новітніх загроз системі європейської безпеки актуальним є вивчення історичного феномену атлантизму як одного з головних принципів і напрямів зовнішньої політики Великої Британії, що особливо чітко і системно проявляється в участі цієї країни у механізмах європейської політичної інтеграції. Європейська політика Великої Британії як об'єкт дослідження обрана не випадково, адже ця держава займає своєрідне геополітичне становище в Атлантиці на шляху між Північною Америкою і Європою, має унікальний історичний досвід, зберігає значний політичний та економічний вплив на сучасні міжнародні процеси в різних регіонах світу. Позиція керівництва країни з актуальних проблем розвитку Європейського Союзу є вагомим фактором досягнення певного рівня динаміки і якісних параметрів інтеграційних процесів.

Сучасна криза системи європейської безпеки в умовах російсько-українського конфлікту вчергове актуалізувала дилему атлантизм-європеїзм у зовнішній політиці Великої Британії. Саме Лондон є одним з провідних міжнародних союзників Києва в умовах російської військової агресії. Тому дослідження історичних аспектів впливу атлантизму як ключового принципу і напрямів зовнішньої політики Сполученого Королівства на процеси європейської політичної інтеграції (питання зовнішньої політики і безпеки) має важливе значення для розуміння природи сучасних проблем розвитку цієї сфери континентальних інтеграційних процесів в Європі, а також перспектив України на європейському напрямі її зовнішньої політики.

Наукова тематика участі Великої Британії у процесах європейської інтеграції набула достатньо великої популярності у зарубіжних дослідників. Певні напрацювання з цієї теми мають вітчизняні вчені. Водночас проблема впливу атлантизму на участь країни у європейській політичній інтеграції є недостатньо представленою на рівні окремих досліджень. Серед наявних публікацій науковців привертають увагу праці вітчизняних авторів Т. Кандуби [2], М. Русанової [10], Ю. Темірова [11], Н. Яковенко [7; 13], зарубіжних дослідників Т. Андреевої [9], А. Кіра [8], М. Ліпкіна [4] та інших.

Термін "атлантизм" в науковій літературі не має однозначного трактування. Зазвичай він розглядається в рамках таких підходів: 1) один з напрямів геополітичної теорії; 2) система взаємин між Європою та Америкою (іде мова про Північну Атлантику, відносини між США і європейськими державами та їх об'єднаннями); 3) британо-американські міждержавні відносини, що після завершення Другої світової війни в історіографії характеризуються як "особливі відносини". Атлантизм як один з напрямів геополітичної теорії сформувався на рубежі XIX – XX століть у Великій Британії і США. Один з його основоположників Н. Спайкмен виокремив особливу геополітичну реальність "атлантичний континент", пов'язаний спільністю культури західноєвропейського походження й історичної долі, ринковою економікою, ліберальною ідеологією, демократичним режимом [1, с. 50]. Вчений наголошував на необхідності скорочення суверенітету європейських держав на користь об'єднання представників усіх атлантичних просторів з домінуванням США, теоретично обґрунтувавши створення НАТО. Атлантизм на рівні британо-американських відносин чимало дослідників вважають базовим для формування Атлантичного союзу Європи і Америки, який остаточно оформився у період післявоєнного облаштування системи безпеки через створення НАТО. Британо-американські "особливі відносини" за своїм унікально високим рівнем взаємодії держав, побудовані на спільному історичному минулому і мовно-культурній близькості, з часів Другої світової війни стали класичним зразком комплексного і системного міждержавного стратегічного партнерства. Для США по більшості параметрів Велика Британія стала найбільш прийнятним і надійним партнером в Західній Європі для реалізації стратегічних планів розбудови нової системи європейської безпеки як сегмента трансатлантичних відносин.

Один з найбільш оптимальних варіантів визначення поняття "атлантизм" дала у своєму дисертаційному дослідженні Т. Кандуба. На думку дослідника, атлантизм є доктриною, заснованою на "підтримці тісного економічного, військового та політичного партнерства Сполучених Штатів і Західної Європи, готовності вдатися до необхідних заходів з метою захисту західних цінностей". Британо-американські відносини є частиною комплексу трансатлантичних відносин, а головна особливість "англо-саксонського" атлантизму полягає у тому, що він "має давніше історичне коріння, з яким пов'язують так званий "класичний атлантизм" [2, с. 10].

Згідно усталених підходів історіографії історичний процес розвитку атлантизму як системи міжнародних відносин між Європою і Америкою другої половини XX – початку XXI століть можна поділити на два періоди:

1) період “холодної війни” (1940-1980-ті роки); 2) постбіполярний період (від 1990 року до сьогодні). Упродовж першого періоду характер американо-європейських відносин визначався необхідністю об’єднання Заходу проти комуністичного блоку. Концепція атлантизму мала для Європи наступальний характер, а сама вона була стратегічним геополітичним простором, в якому перепліталися радянські, американські і європейські інтереси. Останні розглядалися в контексті геополітичних інтересів США [3, с. 701].

Історичні підстави атлантизму у зовнішній політиці Сполученого Королівства мають свої витoki в історії тісних взаємин Британської імперії та її колишніх колоніальних територій в Північній Америці, значна частина яких наприкінці XVIII ст. сформували державу Сполучені Штати Америки. В ментальності мешканців Британських островів міцно закарбувалося враження, що дістатися Америки через Атлантичний океан простіше, ніж переплисти протоку Ла-Манш до континентальної Європи. Солідарність з носіями англосаксонської культури, підкріплена імперським стереотипом Британії як “повелительки морів” і світової держави, зумовили перевагу атлантичного напрямку зовнішньої політики над європейським. Хоча географічно Британські острови належать до Західної Європи, самі британці довгий час вважали себе чимось більшим, ніж просто Європа, яка асоціювалася в них насамперед з континентальними державами [4, с. 7].

Формально початком атлантизму як системи американо-європейського ідеологічного і практично-політичного союзу можемо вважати Атлантичну хартію, підписану Ф.Д. Рузвельтом та У. Черчіллем 14 серпня 1941 року під час американо-британської зустрічі на борту англійського лінкора “Принц Уельський” в бухті Арджентія (о. Ньюфаундленд, Канада). Хартія стала одним з програмних документів антигітлерівської коаліції. Документ фактично декларував наміри Великої Британії і США стати законодавцями світового порядку і гарантами нової світової системи безпеки. Водночас для британської сторони умови акту засвідчили відмову від імперії в обмін на американську допомогу, що означало кінець історії Британії як світового лідера. Ідеологічні засади атлантизму сформулював У. Черчілль у своїй найбільш відомій історичній промові 5 березня 1946 року в м. Фултон (США). Визнавши домінування Сполучених Штатів на міжнародній арені, британський політичний діяч проголосив необхідність створення “братнього союзу англосаксонських країн” по обидва Атлантики з метою попередження нової війни [5]. Під цим союзом промовець розумів встановлення “особливих відносин” між Великою Британією і Британською Співдружністю націй з одного боку та США з іншого, в основі якого перебував військовий союз для забезпечення домінування партнерів у світі. У цій промові вперше прозвучав термін “залізна завеса”. Одним з невід’ємних сегментів Західного блоку держав у протистоянні з радянським блоком мала стати “нова єдина Європа” як запорука післявоєнного миру і безпеки. Цю думку У. Черчілль розвинув у своїй промові в Цюриху 19 вересня 1946 року, де було проголошено концепт “Сполучених Штатів Європи” як гаранта миру та безпеки в регіоні і світі. Однак Британії в цьому об’єднанні автор промови не бачив [6].

Як видно з аналізу промов У. Черчілля, у британській еліті залишалися сподівання на глобальну роль країни як “третьої сили” у створюваній системі протистояння двох супердержав США і СРСР, що мала ґрунтуватися на лідерстві Британії в системі безпеки післявоєнної Європи. На цьому, зокрема, наголошував Міністр закордонних справ Е. Бевін [7, с. 157]. На реалізацію концепції “третьої сили” було розраховане створення у 1948 році за ініціативи Лондона Західного союзу, що після долучення до нього ФРН та Італії у 1954 році отримав назву Західноєвропейський союз (ЗЄС). Однак жодна з держав регіону, навіть Велика Британія, яка економічно була більш благополучна, ніж країни континенту, а її території в ході війни не зазнали прямого військового вторгнення, не могла стати одноосібним лідером в Європі. Підписана у 1947 році англо-французька Дюнкерська угода, покликана розпочати процес інтеграції держав регіону у сфері безпеки, так і не переросла у незалежну систему європейської безпеки. Політична еліта Франції стала на шлях федералізму і створення наднаціональної системи євроінтеграції, що було неприйнятним для британців.

Заповнити наявний вакуум безпеки в Європі могли лише США, які стали новим лідером Заходу. Британія не мала іншого вибору, як пристати до лідера в ролі першого союзника. Лише така роль могла гарантувати політичній еліті країни збереження місця на найвищому рівні світової політики. У 1948 році на території Великої Британії було дислоковано американські війська і створено декілька військових баз. Керівництво країни було змушене переформатувати зовнішньополітичну стратегію з концепції світової держави на концепції “провідної держави другого рангу” та “особливого” союзника США. Остання була підкріплена міждержавними договорами у галузях розвідки і ядерних технологій. Заснування НАТО у 1949 році забезпечило Лондону необхідні можливості міжнародного впливу, насамперед в Європі, і стало своєрідною компромісною формою реалізації концепції “Британія – третья сила” в міжнародних відносинах. Статус другої держави НАТО більше задовольняло керівництво країни, ніж статус одного з учасників Європейських Співтовариств. Керуючись черчіллевою доктриною “трьох сфер впливу”, відносини Британії з Європою поступалися взаєминам із США і Британською Співдружністю націй [8, р. 1321].

Пріоритет атлантичних зобов’язань і позиція США стали однією з головних причин відмови Великої Британії від підписання Договору про Європейський оборонний союз (ЄОС), ініційований Францією у 1950 році (т. зв. “план Плевена”). Аргументами проти європейської інтеграції у сфері оборони стали побоювання щодо дублювання функцій НАТО. Перспективи створення європейської армії, що пропонувала на той час Франція, стали визначальною причиною відмови від проекту ЄОС. Атлантичний вибір керівництва Британії проявився безпосередньо напередодні подачі першої заявки про вступ до ЄС у 1961 році. Предметом подальших англо-французьких розходжень стало питання створення європейських ядерних сил в рамках інтеграційних процесів, що розглядалося в контексті дискусії про можливість формування американо-британо-французького тріумвірату західних ядерних держав [4, с. 69]. Британська позиція була однозначною

– ядерне партнерство мало здійснюватися виключно в межах НАТО. Питання підпорядкування британської ядерної зброї стало одним з головних аргументів на користь вето Франції щодо членства Британії в ЄЕС у 1963 і 1967 роках. Не випадково французький лідер Ш. де Голль вважав Велику Британію американським “троянським конем” в Європі.

На початковому етапі євроінтеграції Лондон ігнорував федералістські проекти “шістки” держав-засновників ЄЕС. Активна участь в атлантичній спільноті на чолі з США давала сподівання британській еліті на першість країни у політиці континенту в умовах відмови від участі у початковому етапі євроінтеграції. Британському уряду вдалося домогтися від США прийняття у 1957 році “доктрини взаємозалежності” НАТО, яка передбачала координацію військових програм держав-партнерів і певну спеціалізацію кожної з них в об’єднанні збройних сил Альянсу. За США і Британією закріплюлася роль ядерних держав, а інші партнери мали спеціалізуватися на звичайних озброєннях [4, с. 28]. Завдяки привілейованому статусу в системі атлантичної системи безпеки британські уряди до завершення “холодної війни” намагалися реалізувати концепцію “третьої сили” на рівні медіатора відносин Заходу та СРСР. Елементом згаданої концепції стала сформована у перші повоєнні десятиліття одна з головних стратегій новітньої зовнішньої політики Великої Британії – стратегія “сполучного моста” між США і Європою, яка отримала можливість на комплексну реалізацію після вступу країни до ЄЕС у 1973 році. До того моменту малоєфективна ЗЄС і створена у 1968 році за ініціативи Лондона Єврогрупа НАТО були єдиними багатосторонніми регіональними механізмами, які пов’язували Сполучене Королівство із західноєвропейськими державами.

Кризовий стан економіки, остаточна втрата надій на збереження імперських володінь, усвідомлення політичною елітою зниження впливу держави на міжнародному рівні внаслідок невдачі британського плану “розрядки”, певна міжнародна ізоляваність Великої Британії через відмову від участі в успішному проекті європейської економічної інтеграції і невдача проекту створення альтернативи ЄЕС Європейської асоціації вільної торгівлі (ЄАВТ) на початок 1960-х років зумовили кардинальний перегляд підходів керівництва країни до залучення в європейські інтеграційні процеси. Виключна орієнтація на союз з США в рамках Атлантичного альянсу увійшла в суперечність з інтересами країни в Європі, що спричинило сутнісну дихотомію основних напрямів зовнішньої політики Великої Британії “між європеїзмом і атлантизмом”, яка актуальна до цього часу [9; 10]. Важливим історичним фактором переорієнтації британської зовнішньої політики до Європи стала Суецька криза 1956 року, в ході якої союзні Сполучені Штати виступили проти дій британського і французького керівництва. Для Британії ця невдача зовнішньої політики означала чіткий сигнал від атлантичного “особливого партнера” про її місце в новій системі міжнародних координат. Іншим фактором долучення Лондона до ЄЕС стала підтримка Вашингтоном європейської інтеграції. Ставка США на Францію не виправдалася через специфіку зовнішньої політики президента Ш. де Голля, а Західна Німеччина в силу історичних обставин не мала кредиту довіри і на той час не могла претендувати на лідерство в Європі. Тому адміністрації президентів Д. Ейзенхауера і Дж. Кеннеді були прихильниками вступу Великої Британії до ЄЕС як найбільш надійного союзника з метою досягнення завершеної цілісності атлантичної спільноти, посилення її європейського флангу, урівноваження впливу франко-німецького тандему.

Життєво важливі для Британії і стратегічно необхідні для Сполучених Штатів англо-американські “особливі відносини” стали одним з чинників вступу країни до ЄЕС і одним з факторів “особливої” позиції держави в цій організації. Держсекретар США Д. Ачесон 5 грудня 1962 р. під час виступу у військовій академії Вест Поїнт заявив, що Британія не зможе зберегти свою роль у світі окремо від Європи, базуючись лише на особливих відносинах із Сполученими Штатами [11, с. 810]. Наполягання США часів Дж. Кеннеді на приєднанні Великої Британії до ЄЕС відповідало американській доктрині “двох опор” як складової концепції атлантизму, що передбачала посилення європейського сегмента НАТО, вирівнювання можливостей США і Західної Європи, сприяння західноєвропейській інтеграції (“великий проект” Кеннеді). Водночас Сполучені Штати мали зберігати за собою головну стратегічну перевагу – монополію на ядерні і термоядерні сили [12, с. 607]. Фактично американські адміністрації відводили розширеному ЄЕС роль економічної бази НАТО. У подальшому розвитком стратегії поширення Атлантичного союзу з військової сфери на економічну стала Атлантична хартія 1973 року, проголошена адміністрацією президента Р. Ніксона в рамках “року Європи”. Без Британії такі плани були б неможливими.

Паралельно з процесом приєднання до ЄЕС Лондон, не без відома Вашингтона, взяв курс на посилення європейського флангу НАТО. В умовах фактичного провалу діяльності ЗЄС за ініціативи уряду Г. Вільсона у листопаді 1968 року створено неформальну Європейську групу НАТО, яка діяла до 1993 року і мала завданням загальне посилення організації [13, с. 62]. Британське представництво при штаб-квартирі організації виконувало функції секретаріату Єврогрупи. Прихованими завданнями структури було згуртувати військово-політичні ресурси західноєвропейських країн в рамках Альянсу і попередити спроби європейців, насамперед Франції, створити альтернативні структури безпеки в Європі.

Велика Британія активно підтримала функціонування створеного у 1970 році механізму Європейського політичного співробітництва (ЄПС) та включилася в його роботу як впливовий учасник, вбачаючи в ньому додаткову можливість лобювати державні інтереси на міжнародному рівні. Водночас британські уряди відстоювали міждержавний характер політичної співпраці держав-членів євроінтеграції, виступали проти створення Європейського політичного союзу, а про можливість розвитку військово-політичного сегмента інтеграції мова взагалі не йшла.

Період правління урядів консерваторів на чолі з М. Тетчер (1979-1990 рр.) в контексті розгляду питань еволюції європейської політичної інтеграції залишив неоднозначне враження. З одного боку у питаннях безпеки спостерігалася однозначна орієнтація на “особливі відносини” з США, що домінувала над

європейським вектором зовнішньої політики. У своєму виступі в Палаті громад 16 березня 1982 року М. Тетчер зазначила, що посилення європейських регіональних військово-політичних структур є недоцільним в умовах функціонування НАТО і може призвести до розколу в рядах Заходу [14]. Британський уряд стримано поставився до франко-німецької ініціативи 1984 року з активізації діяльності ЗЄС. У відомій промові в Колегії Європи м. Брюгге 20 вересня 1988 року М. Тетчер акцентувала увагу на необхідності міждержавного характеру Євроспільноти, підтримки європейської оборони через НАТО і зобов'язань США щодо гарантування європейської безпеки. Водночас уряд консерваторів схвалював розвиток механізму ЄПС держав-членів ЄЕС, намагався активно використовувати багатосторонній дипломатичний майданчик об'єднання для відстоювання власних міжнародних інтересів. Яскравим прикладом цього стала однострійна підтримка партнерами по ЄЕС британських позицій щодо фолклендського конфлікту у 1982 році. Лондон ніколи не відкидав ідею посилення ЗЄС, якого завжди розглядав як механізм впливу на політику в Західній Європі і підвищення свого статусу в НАТО, але виступав категорично проти надання автономії його структурам. У згаданій промові британський лідер зробила історичну заяву про необхідність збільшення європейцями вкладу в оборонну галузь в умовах загального збагачення Європи і розвитку ЗЄС "не як альтернативи НАТО" [15]. Саме уряд М. Тетчер підтримав Єдиний європейський акт 1986 року, за яким вперше в структуру Співтовариств включені питання зовнішньої політики і безпеки.

У прийнятій на саміті Ради міністрів ЗЄС 1987 року в Гаазі "Платформі європейських інтересів у сфері безпеки" було передбачено необхідність одночасного розвитку європейського виміру безпеки через налагодження контактів ЗЄС і ЄЕС, включення безпеки і оборони до проблем євроінтеграції при збереженні атлантичної солідарності. Велика Британія наполягала на обов'язковому підпорядкуванні діяльності ЗЄС структурам НАТО. Так було винайдено формулу "європейська оборонна ідентичність" (EOI), закріплену у Стратегічній концепції НАТО, прийнятій на Римському саміті Альянсу у листопаді 1991 року. Концепт EOI, запроваджений у політичний лексикон з подачі Вашингтона, став альтернативним (проамериканським) варіантом трактування процесу розвитку європейських військово-політичних механізмів по відношенню до євроцентричного концепту "Спільна політика безпеки і оборони". Досягнутий проміжний компроміс між європейцями і атлантистами дав можливість обмеженого прогресу в розвитку європейської політичної інтеграції, підготувавши умови для дискусії на міжурядовій конференції з підготовки Маастрихтського договору і початку утвердження ЄС як суб'єкта міжнародних відносин.

Отже, з часу завершення Другої світової війни атлантизм утвердився як один з головних принципів і напрямів зовнішньої політики Великої Британії. Він є невід'ємною частиною британської стратегічної культури, а "особливі відносини" з США – головний практичний механізм її реалізації. У післявоєнний період атлантизм став теоретико-прикладним обґрунтуванням нового місця країни в системі міжнародних відносин. Центральна роль у трансатлантичних стосунках Північної Америки і Європи була покликана компенсувати Британії втрату імперії і перехід до статусу світової держави другого рангу. Концепт атлантизму став тією новітньою ідеологічною основою, яка дозволила обґрунтувати відмінність Британії від континентальної Європи і досить вдало балансувати між обома головними полюсами зовнішньої політики. Британські уряди намагалися закріпити за своєю країною роль медіатора між Північною Америкою і Європою, що було особливо актуально в часи "холодної війни". Принцип атлантизму поряд з іншими базовими концептуальними ідейно-політичними системами зовнішньої політики Великої Британії став історично визначальним для її політики у сфері європейської інтеграції. Утвердилася практика, коли усі ключові дії британського керівництва на континенті так чи інакше зв'язуються з їх інтересами в системі атлантичного співробітництва, зокрема, британо-американських відносин, що особливо помітно у сфері зовнішньої політики і політики безпеки Європейського Співтовариства. З факту наявності такої практики випливає дихотомія США (НАТО) – Європа у зовнішній політиці Великої Британії, яка сформувалася після вступу країни до ЄЕС.

Примат атлантизму у зовнішній політиці Великої Британії вчергове проявляється під час кризи міжнародних відносин у зв'язку з російсько-українським конфліктом, що розпочався у 2014 році. Уряд країни, намагаючись відновити традиційну історичну роль Британії останнього півстоліття – роль найближчого союзника США, лідера НАТО в Європі і рупора американської позиції в регіоні, фактично відкинув політичні та безпекові можливості ЄС, де його вплив зменшується, і зробив пріоритетну ставку на Атлантичний альянс. Саме з ним британське керівництво ототожнює головний механізм збереження впливу на міжнародній арені. Водночас перманентна нестабільність на периферії ЄС, слабкість його військових ресурсів і як наслідок недостатність міжнародного впливу в умовах посилення орієнтації США на Азійсько-Тихоокеанський регіон рано чи пізно змусять держави Європи, зокрема Велику Британію, повернутися до питання регіональної безпеки, місця і ролі Європи у міжнародних процесах.

Джерела та література

1. Геополітика: енциклопедія / за ред. Є.М. Суліми. – К.: Знання України, 2012. – 919 с.
2. Кандуба Т.Ю. Атлантизм у зовнішній політиці Тоні Блера: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.02. "Всесвітня історія" / Т.Ю. Кандуба. – К., 2010. – 21 с.
3. Вонсович О.С. Геополітичний простір Європи як частина євроатлантичного стратегічного району / О.С. Вонсович // Гілея: науковий вісник. Зб. наук. праць. – К.: ВІР УАН, 2012. – Вип.58. – № 3. – С. 696-702.
4. Липкин М.А. Британія в пошуках Європи: довгий путь в ЕЗС (1957–1974 гг.) / М.А. Липкин. – СПб.: Алетейя, 2009. – 240 с.
5. Черчилль У. Мускулы мира. Речь 5 марта 1946 г. в Фултоні // У. Черчилль. Мировой кризис / перев. В. Чухно. – М., 2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pstgu.ru/download/1181043919.cherchil_musculi_mira.pdf
6. Речь Уинстона Черчила в Цюрихском университете // Вестник Европы. – 2009. – № 26-27.
7. Яковенко Н.Л. Велика Британія в міжнародних організаціях: [навчальний посібник] / Н.Л. Яковенко. – К.: Київський університет, 2011. – 400 с.

8. Cyr A. Britain, Europe and the United States: change and continuity / A. Cyr // International Affairs. – Oxford: The Royal Institute of International Affairs, 2012. – No 88:6. – P. 1315-1330.
9. Андреева Т.Н. Британская стратегическая культура между европеизмом и атлантизмом на рубеже XX – XXI веков / Т.Н. Арбатова // Европеизм и атлантизм в политике стран Европейского Союза / отв. ред. Н.К. Арбатова. – М.: ИМЕМО РАН, 2009. – 118 с.
10. Русанова М.І. Об'єднана Європа або атлантизм: вибір сучасної ідентифікації Великої Британії / М.І. Русанова // Гілея: науковий вісник. Зб. наук. праць. – К.: ВІР УАН, 2012. – Вип. 62. – № 7. – С. 666-671.
11. Теміров Ю.Т. Фактор “занепаду” в трансформації зовнішньої політики Великої Британії після закінчення Другої світової війни / Ю.Т. Теміров, М.І. Прихненко // Гілея: науковий вісник. – К.: ВІР УАН, 2012. – Вип. 59. – № 4. – С. 809-813.
12. Дюррозель Ж.-Б. Історія дипломатії від 1919 року до наших днів / Ж.-Б. Дюррозель / пер. з фр. Е. Марічева, Л. Погорєлової, В. Чайковського. – К.: Основи, 2005. – 903 с.
13. Яковенко Н.Л. Внесок Великої Британії в діяльність НАТО / Н.Л. Яковенко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Міжнародні відносини. – 2007. – Вип. 35-36. – С. 61-65.
14. Margaret Thatcher. House of Commons PQs. 1982 March 16, Tuesdau. Hansard HC [20/194-98] // Margaret Thatcher Foundation [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.margaretthatcher.org/document/1048_95
15. Margaret Thatcher. Speech to the College of Europe (“The Bruges Speech”). 1988 September 20 Tuesday [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.margaretthatcher.org/document/107332>

Hrubinko A. V. The influence of atlanticism on Great Britain's participation in European political integration (1940-1980th years)

The influence of Atlanticism on Great Britain's participation in European political integration in a period of “Cold war” is analysed. The scientific goings to interpretation of concept “Atlanticism” as one of the main principles and directions of Britain's foreign policy in the field of European integration was consideration. Becoming of dilemma “Atlanticism-Europeism” in the countries foreign policy is analysed. The increase of value role of Atlanticism in the European policy of Great Britain in the conditions of modern crisis European security system is marked.

Key words: Atlanticism, Great Britain, European political integration, EU, CFSP, Britain-American “special relations”.

Грубинко А. В. Влияние атлантизма на участие Великобритании в европейской политической интеграции (1940-1980-е годы)

Проанализировано влияние атлантизма на участие Великобритании в европейской политической интеграции в период “холодной войны”. Учтены научные подходы к трактовке понятия “атлантизм”, который является одним из главных принципов и направлений внешней политики Великобритании в сфере европейской интеграции. Отслежено становление дилеммы “атлантизм-европеизм” во внешней политике страны. Отмечено повышение значения атлантизма в европейской политике Великобритании в условиях современного кризиса системы европейской безопасности.

Ключевые слова: атлантизм, Великобритания, европейская политическая интеграция, ЕС, ОБГПБ, британо-американские “особые отношения”.

УДК 94:323.281(437)“1948/1950”

О. А. Субот

ПЕРША ХВИЛЯ МАСОВИХ РЕПРЕСІЙ У ЧЕХОСЛОВАЧЧИНІ У 1948–1950 рр.

У статті висвітлюються злочини, вчинені комуністичною верхівкою Чехословаччини на зламі 40-х – 50-х рр. XX ст. проти осіб, які представляли різноманітні верстви чехословацького суспільства. Аналізуються причини і наслідки масових репресій, вплив міжнародного чинника на політичні процеси у ЧСР, котрі супроводжували становлення тоталітарного режиму у державі. Досліджується залежність діяльності комуністичного уряду Чехословаччині від політики Москви, а саме формування інституту радянських радників у ЧСР, розбудова чехословацької армії за зразком СРСР і проведення масових «чисток» серед військових, а також репресії проти духовенства, які стали наслідком втілення комуністичної ідеології в суспільстві.

Ключові слова: комуністичний режим, тоталітарне суспільство, сталінізм, політика «гострого курсу проти реакції», масові переслідування, репресії.

Кінець 40-х – початок 50-х рр. у країнах Східної та Південно-Східної Європи ознаменувався бурхливими подіями, глибокими політичними та соціальними потрясіннями та тотальною структурною перебудовою суспільного життя. Перемога над фашизмом, досягнута за безпосередньої участі СРСР та його Червоної армії, принесла у підсумку встановлення нової тоталітарної диктатури, цього разу комуністичної. Не стала виключенням і Чехословаччина, події у якій розгорталися за тим же сценарієм, що і у більшості європейських держав радянського блоку.

Встановлення тоталітарного режиму в ЧСР супроводжувалися масштабними репресіями. Для громадськості вони були особливо трагічними та не зрозумілими, так як на основі сконструйованих звинувачень переслідувалися вочевидь невинні люди, яких режим обрав своєю жертвою. Репресії торкнулися різних суспільних верств – інтелігенції, молоді, військових, духовенства та політичної еліти, у тому числі й верхівки самої компартії Чехословаччини.